

УДК 159.923.2

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СИСТЕМІ ЧИННИКІВ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Милашенко К.О., аспірант кафедри психології
Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка

Стаття присвячена аналізу особливостей соціального інтелекту в системі чинників самоактуалізації особистості. Розглянуто актуальні погляди науковців на роль соціального інтелекту особистості в процесі її самоактуалізації. Визначено особливості самоактуалізації досліджуваних, вираження в них різних аспектів соціального інтелекту. Виявлено кореляції між параметрами самоактуалізації та соціального інтелекту особистості та описано результати факторного аналізу вираження соціального інтелекту як аспекту самоактуалізації людини.

Ключові слова: самоактуалізація особистості, соціальний інтелект, чинники самоактуалізації, інтегральна особистісна компетентність.

Статья посвящена анализу особенностей социального интеллекта в системе факторов самоактуализации личности. Рассмотрены актуальные взгляды ученых на роль социального интеллекта личности в процессе ее самоактуализации. Определены особенности самоактуализации испытуемых, выраженности у них различных аспектов социального интеллекта. Обнаружены корреляции между параметрами самоактуализации и социального интеллекта личности и описаны результаты факторного анализа выраженности социального интеллекта как аспекта самоактуализации человека.

Ключевые слова: самоактуализация личности, социальный интеллект, факторы самоактуализации, интегральная личностная компетентность.

Mylashenko K.O. INVESTIGATION OF SOCIAL INTELLIGENCE IN THE SYSTEM OF FACTORS OF PERSONALITY'S SELF-ACTUALIZATION

The article is aimed to reveal the analysis of social intelligence in the system of factors of personality's self-actualization features. The actual views of scientists on the role of the personality's social intelligence in the process of its self-actualization are considered. The features of respondent's self-actualization, the specificity of their social intelligence are determined. The correlations between the parameters of personality's self-actualization and social intelligence are revealed. The results of factor analysis of social intelligence expression as an aspect of personality's self-actualization are described.

Key words: personality's self-actualization, social intelligence, factors of self-actualization, integral personal competence.

Постановка проблеми. Сьогодні проблема пошуку чинників самоактуалізації особистості є актуальною, що зумовлено, по-перше, вагомою роллю проблеми самоактуалізації людини в різних наукових дослідженнях, по-друге, особливою цінністю процесу самоактуалізації в повноцінному функціонуванні особистості в кризових умовах сучасного суспільства. Самоактуалізуючись, особистість віднаходить власне «Я» та реалізує його в різних аспектах власного життя. Водночас у сучасних наукових дослідженнях остаточно не вирішеним є питання ролі соціальної активності та інтерпретації соціальної поведінки інших людей у процесі самоактуалізації. Це питання важливе з огляду на те, що самоактуалізація реалізується особистістю хоча й відповідно до індивідуальних можливостей особистості, але в системі соціальних відносин. До того ж сам процес осягнення власних можливостей, потенцій і спроможностей особистістю реалізується в системі

соціальних стосунків, ідентифікації власних якостей у спілкуванні з навколишніми. Отже, самоактуалізація особистості пов'язана з її соціальною активністю, адже виступає одночасно і умовою осягнення ресурсів самоактуалізації, і простором вияву самоактуалізаційних можливостей людини. При цьому особливо важливе значення в цьому зв'язку має спроможність особистості адекватно ідентифікувати соціальну поведінку людини, інтерпретувати її та передбачати дії навколишніх людей відповідно до набутого соціального досвіду.

Постановка завдання. Проаналізувати особливості соціального інтелекту в системі чинників самоактуалізації особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема зв'язку процесу самоактуалізації із соціальним інтелектом особистості досить неоднозначна й фактично не виступає предметом дослідження авторів наукових досліджень, що, у свою чергу, свідчить про низький рівень розробленості

цієї проблематики та актуалізує необхідність вивчення ролі соціального інтелекту в структурі ресурсів самоактуалізації особистості чи чинників цього процесу. Водночас аналіз наукових джерел засвідчує, що в багатьох дослідженнях акцентується увага на зв'язку самоактуалізації особистості з різними аспектами її соціальної активності, що пов'язані з ідентифікацією соціальної поведінки, розумінням закономірностей соціальних вчинків тощо. Тобто ці дослідження відображають певні аспекти зв'язку між самоактуалізацією та характеристиками особистості, близькими до її соціального інтелекту, хоча про сам соціальний інтелект у цих дослідженнях може не йтися. Загалом, визначення ролі соціального інтелекту в самоактуалізації особистості вимагає більш чіткого визначення цих понять із подальшим описом точок їх перетину.

А. Маслоу визначає самоактуалізацію як «...прагнення людини актуалізувати те, що міститься в ній в ролі потенцій. Цю тенденцію можна назвати прагненням стати тією людиною, якою вона може стати, досягнути вершини свого потенціалу» [4, с. 494]. О.О. Бодальов можливість самоактуалізації особистості розуміє як постійний саморозвиток; вміння планувати й здійснювати вчинки, відповідні загальнолюдським цінностям; мобілізацію себе на подолання труднощів; об'єктивне оцінювання своїх сильних і слабких сторін, рівня своєї готовності до нових, більш складних дій і вчинків [1].

За словами Н.В. Старинської [12], в актуальних дослідженнях самоактуалізацію визначено як внутрішню активність суб'єкта, метою якої є виявлення потенційних можливостей, цінностей і смислів. Результатом такої активності є становлення людини як суб'єкта власної життєдіяльності, а істотними ознаками феномена самоактуалізації є осмисленість, інтенціональність, процесуальність, результативність.

О.В. Селезньова розглядає самоактуалізацію як внутрішній механізм розвитку людини, виявлення її суб'єктності стосовно життєдіяльності загалом і частково – у різних її сферах. Суть самоактуалізації полягає в самоорганізації, впорядкуванні компонентів системи потенціалу саморозвитку людини у стані нестійкості. Процесуально самоактуалізація характеризується змінами в потенціалі саморозвитку за переходу «потенційного Я» в «актуальне Я» [11]. Цей перехід відображає успішність процесу самоздійснення особистості та пов'язаний із соціальною її поведінкою, розуміння якої вчені типово пов'язують із вираженням соціальним інтелектом.

Сьогодні проблема сутності соціального інтелекту особистості по-різному розглядається вченими. Наприклад, І.І. Стрілецька, узагальнюючи результати досліджень, пропонує визначити три підходи до розуміння психологічної сутності цього феномена. За її словами, соціальний інтелект визначають як 1) різновид загального інтелекту, 2) окремий вид інтелекту, 3) інтегральну здатність взаємодіяти з людьми [13]. Такі неточності в поясненні сутності соціального інтелекту, на нашу думку, пояснюються, по-перше, складним характером цього феномена, де соціальна поведінка «обробляється» за допомогою інтелектуальних процесів, що знаходить вираження в організації дій та їхній регуляції; по-друге, вихідною теоретичною позицією дослідників, коли соціальний інтелект розглядається чи як частина інтелекту людини чи як певна форма відображення соціальних стосунків. Досить загальним і вичерпним є визначення соціального інтелекту, представлене Н.Л. Рудою [8], де ця якість визначається як складна динамічна структура особистості, яка представляє сукупність здібностей до пізнання соціальних явищ і детермінує успішність соціальної адаптації та взаємодії. На нашу думку, це твердження вдало відображає єдність інтелектуального осягнення дійсності та регуляторних впливів на соціальну активність особистості, що складають суть соціального інтелекту.

Нині фактично не представлені дослідження, де соціальний інтелект розглядається як чинник чи аспект самоактуалізації особистості, проте можемо стверджувати про наявність певних наукових даних про роль здібностей інтерпретації соціальної поведінки (що фактично складають соціальний інтелект) та регуляторних особливостей поведінки у процесі самоактуалізації. Цей зв'язок описується дослідниками в різних контекстах: у професійній самореалізації, у контексті формування соціальної креативності, вияву лідерських якостей як шляху самореалізації, розгляду самоактуалізації як сукупності компетентностей тощо.

Різні аспекти соціального інтелекту є вагомими показниками самоактуалізації особистості в професійному плані, особливо в професіях «людина-людина». Як зауважує Н.Л. Руда [8], соціальний інтелект є ваговою умовою самоактуалізації та успішної професійної діяльності психологів, юристів, викладачів, журналістів. Як зазначає дослідник, сьогодні соціальний інтелект безпосередньо не представлений у жодному з переліків професійно важливих якостей фахівця, але важливе місце в структурі професійно важливих якостей соціономіч-

них професій відводиться комунікативній толерантності, товариськості, вмінню впливати на людей, вирішувати проблеми міжособистісної взаємодії, тобто якостям, які належать до сфери соціального інтелекту.

В.А. Толочек, О.В. Онищенко, В.І. Палей [14] серед ресурсів самоактуалізації особистості у сфері професійної діяльності визначають чотири групи: індивідуальні ресурси людини, ресурси фізичного середовища, ресурси соціального середовища (культури) та ресурси взаємовідносин. Явища, які входять до складу соціального інтелекту, найбільшою мірою можемо віднести до останньої групи таких ресурсів – взаємовідносин. Наприклад, автори визначають, що вагомим ресурсом самоактуалізації особистості в професійній діяльності є різні системи взаємовідносин із навколишніми людьми (шлюб, консультування, навчання, виховання, патронаж, керівництво, лідерство тощо). Значна роль здібностей до пізнання соціальних явищ у структурі цього ресурсу самоактуалізації в професійному становленні відображається в ефектах, до яких автори відносять задоволеність, зону найближчого розвитку, знання, уміння, мотивацію, зараження, навчання, наслідування, супротив тощо. Ці ефекти реалізуються за допомогою тих самих механізмів, що і складають зміст соціального інтелекту.

Н.М. Сараєва та Н.О. Макарова [9] розглядають соціальний інтелект як вагомий чинник професійної самоактуалізації та самореалізації педагогів. У цьому контексті вони розглядають соціальний інтелект як комплекс когнітивно-особистісних якостей, які забезпечують ефективну взаємодію в суб'єкт-суб'єктній педагогічній діяльності (соціальній за генезою та за змістом), у такий спосіб обумовлюючи досягнення в ній достатнього рівня компетентності, що визначає рівень і діапазон самореалізації.

Важлива роль умінь сприймати та адекватно інтерпретувати соціальні посилання в професійній діяльності фахівця-психолога підкреслюється в дослідженні К.В. Седих і В.А. Лавріненка. У цьому дослідженні ці здібності є компонентом метакогнітивної компетентності практичного психолога та забезпечують йому можливість самореалізації у професійній діяльності шляхом адекватного, точного та своєчасного аналізу соціальних явищ у полі взаємодії системи «сім'я-школа» [10]. Саме точність інтерпретації соціальної поведінки учасників систем «сім'я» та «школа» є основою виконання функції модератора в супроводі взаємодії цих систем, що є вагомим чинником вияву компетентності психолога.

Отже, соціальний інтелект чи виражені здібності до розуміння соціальних явищ (якщо не йдеться про соціальний інтелект як такий) є вагомим чинником самоактуалізації фахівців соціономічних професій. Проте зв'язок соціального інтелекту та самоактуалізації особистості охоплює значно ширше коло питань і виявів, ніж професійне становлення особистості.

Зокрема, О.В. Селезньова [11] розглядає самоактуалізацію особистості як особливий вид інтегративної особистісної компетентності, що опосередковує всі види цілеспрямованої активності людини, дає їй можливість діяти самостійно та відповідально, забезпечує формування алгоритму життєдіяльності та підвищення ефективності життя. Зокрема, автор представляє самоактуалізацію як інтегральну життєву компетентність, що містить ряд інших компетентностей відповідно до структури якостей самоактуалізованої особистості, визначеної Е. Шостромом. Говорячи про роль соціального інтелекту в самоактуалізації, доцільно згадати про такі якості самоактуалізованої особистості, як контактність і гнучкість у спілкуванні, які, за О.В. Селезньовою, становлять зміст комунікативної компетентності самоактуалізації як інтегральної життєвої компетентності. Адже спроможність гнучко поводитись у стосунках і бути налаштованим на них передбачає чітку орієнтацію в змінах, які супроводжують процес взаємодії, уміння адекватно інтерпретувати зміст вербальних і невербальних повідомлень партнера по спілкуванню, вибудувати на цій основі адекватну соціальну поведінку, що і становить зміст соціального інтелекту або комунікативної компетентності як частини інтегральної компетентності особистості – самоактуалізації за О.В. Селезньовою.

Досить тісний зв'язок процесів, що складають зміст соціального інтелекту особистості, і самоактуалізації можемо спостерігати у феномені соціальної креативності, що описаний у дослідженні А.Є. Ільїних [2]. Зокрема, цим автором розроблена структура соціальної креативності, до якої входять мотиваційні, когнітивні, комунікативні, емоційні та екзистенційні компоненти, що взаємопов'язані та мають складну будову. До того ж до комунікативного компоненту соціальної креативності належать вербальна сенситивність як здатність використовувати мовленнєві засоби адекватно до ситуації спілкування та сприймати інформацію без змістовних викривлень; невербальна сенситивність як здатність адекватно використовувати у спілкуванні різні види невербальної комунікації; поведінкова

сенситивність, що виявляється в здатності адекватно інтерпретувати поведінку інших людей а також використовувати різні поведінкові стилі в спілкуванні з іншими людьми відповідно до соціальної ситуації. Ці якості, на нашу думку, майже дублюють зміст здібностей, що складають соціальний інтелект особистості (Н.Л. Руда, І.І. Стрілецька) або її комунікативну компетентність у складі інтегральної особистісної компетентності (О.В. Селезньова). Тобто, незважаючи на відмінність позначень і структури феноменів, що вивчаються дослідниками (чи то самоактуалізація, чи то соціальний інтелект, чи то комунікативна компетентність), усі ці якості та здібності відображають можливість особистості адекватно сприймати поведінку інших людей, що складає зміст соціального інтелекту. Причому зв'язок останнього з процесом самоактуалізації виражається в тісній взаємодії комунікативного й екзистенційного компонентів соціальної креативності. Екзистенційний компонент соціальної креативності, за А.Є. Ільїних [2], містить автентичність особистості, наявність мети в житті, осмисленість і відчуття часової перспективи, що фактично є виявами самоактуалізації особистості за Е. Шостромом. Відповідно, єдність функціонування цих компонентів соціальної креативності особистості вкотре доводить наявність зв'язку між умінням адекватно інтерпретувати соціальну поведінку особистості та її спроможністю самоактуалізуватися. У цьому випадку ці якості розглядаються через призму соціальної креативності як комплексної якості особистості, що дає можливість їй розуміти й аналізувати причини та динаміку різних соціальних ситуацій, приймати творчі та нестандартні рішення в ситуаціях міжособистісної взаємодії. Тобто спроможність виявляти креативність у системі соціальних стосунків відображає необхідність вираженої єдності соціального інтелекту та процесу самоактуалізації.

Соціальний інтелект і самоактуалізація є вагомими аспектами успішної управлінської діяльності та функціонування лідера поряд з уміннями організації, планування, харизмою тощо. Зокрема, А. Менегетті [5] зауважує, що лідер може самоактуалізуватися та виявити всі свої потенційні можливості лише за умови резонування із соціальним оточенням, що передбачає адекватне розуміння потреб і цінності особистості «Іншого», допомогу «Іншому» у взаємодії, яка виражається в підвищенні інтегральної гідності власного «Я», тобто приводить до самореалізації.

Загалом, наявність певного зв'язку між якостями, здібностями та уміннями, що

складають зміст феномена соціального інтелекту особистості, із процесом її самоактуалізації простежується і в переліку характеристик самоактуалізованої особистості, що наведений різними авторами. Звісно, при цьому не йдеться про наявність певного рівня розвитку власне соціального інтелекту, проте характеристики такої особистості в будь-якому разі містять уміння адекватно орієнтуватися в соціальній дійсності та загалом відображають активну роль соціального оточення в процесі самоактуалізації.

Зокрема, у самоактуалізованій особистості Г. Олпорт [6] відзначає наявність комплексу якостей, серед яких важлива роль належить вияву теплового ставлення до інших людей, незважаючи на відмінності в цінностях та установках; здатності об'єктивно оцінювати себе, розуміючи відмінності між тим, яка вона насправді, якою вона хотіла б бути та якою її бачать інші. Узагальнивши ці характеристики, можемо підсумувати, що вагомим аспектом самоактуалізованої особистості є орієнтація на соціальну активність у поєднанні з можливістю адекватного порівняння своїх особистісних рис і соціальної картини міжособистісних стосунків.

Серед переліку якостей самоактуалізованої особистості А. Маслоу [4] виділяє виражену здатність до любові, глибокого особистісного зв'язку з іншими людьми; надання переваги у спілкуванні особистостям за внутрішнім поштовхом, безвідносно до зовнішніх характеристик; повагу до себе та до інших; об'єктивний погляд на життя, на людей із прагненням до об'єктивного, а не емоційного оцінювання поведінки. Ці якості відображають спроможність самоактуалізованої особистості більш-менш адекватно ідентифікувати соціальну поведінку партнера по спілкуванню та вибудовувати на цій основі власну лінію поведінки.

До якостей самоактуалізованої особистості, за К. Роджерсом [7], зокрема, належать і прагнення до інтимності, духовного зв'язку з іншими людьми, пошуку нових форм вербального та невербального спілкування, турбота про навколишніх і готовність надати їм допомогу. Набір таких якостей свідчить, що для самоактуалізованої особистості важливою є можливість чітко організувати спільну з людьми діяльність на основі адекватного реагування на їхню соціальну поведінку.

Тобто різні автори підкреслюють важливість навичок адекватного орієнтування в соціальній взаємодії для самоактуалізованої особистості та взагалі соціальну природу цього процесу. Це доводиться запропонованими С.Д. Максименком [3]

закономірностями становлення особистості в процесі онтогенезу – соціальною обумовленістю становлення особистості, зокрема досягнення нею самоактуалізації. Отже, для самоактуалізованої особистості досить важливими є вміння чітко ідентифікувати соціальну поведінку, організувати свою діяльність на цій основі, що відзначається багатьма авторами (хоча не завжди йдеться про власне соціальний інтелект, а про відповідні здібності, якості та вміння). Тож проблема зв'язку соціального інтелекту та самоактуалізації особистості досить складна та неоднозначна, що актуалізує необхідність емпіричного вивчення цього зв'язку.

Виклад основного матеріалу дослідження. У дослідженні особливостей соціального інтелекту в системі чинників самоактуалізації особистості використані методики «Діагностика самоактуалізації особистості» (методика А.В. Лазукіна в адаптації Н.Ф. Каліної (САМОАЛ)) та «Соціальний інтелект» (Дж. Гілфорд, М. Саллівен, адаптація О.С. Михайлової). Дослідження проведене на вибірці із 75 досліджуваних дорослого віку. Результати вивчення особливостей самоактуалізації досліджуваних представлені на рис. 1.

Як свідчать дані рис. 1, більшість (87,5 %) досліджуваних характеризується середнім рівнем самоактуалізації. Вони змогли визначитись із власними можливостями, інтересами та цінностями, способами їхньої реалізації. Проте часто такі досліджувані не мають цілісного бачення власного життя чи центровані в окремих його часових проміжках – минулому чи майбутньому (50 %), іноді не мають достатнього рівня спонтанності

(25 %). Цим досліджуваним властива переважно посередньо виражена контактність (50 %) і потреба в пізнанні та креативність (56,25 %).

Менша частина вибірки (12,5 %) має високий рівень самоактуалізації. Такі досліджувані самоактуалізувалися, змогли віднайти спосіб узгодження своїх бажань і можливостей їх реалізувати, задоволені власним «Я». Вони спроможні успішно жити сьогоденням (50 %), приймають самих себе, інших людей і життя загалом як даність з усіма негативними й позитивними сторонами; незалежні у своїх вчинках, прагнуть керуватися в житті власними цілями, переконаннями, установками та принципами (50 %), що, однак, не означає ворожості до навколишніх і конфронтації з груповими нормами. Для цих досліджуваних властива гнучкість поведінки та спонтанність виявів своїх можливостей, спроможність до творчого самовираження та орієнтація на пізнання нового.

Результати вивчення соціального інтелекту досліджуваних представлені на рис. 2.

Як видно з рис. 2, 56,25 % досліджуваних характеризується низьким рівнем розвитку соціального інтелекту, не завжди адекватно сприймає та інтерпретує соціальну поведінку. Середній рівень цієї якості притаманний 37,5 % досліджуваних, а високий – лише 6,25 %. Ці респонденти більш адекватно сприймають соціальну поведінку особистості, спроможні передбачати хід розвитку соціальних подій тощо. Виявлено, що більшість досліджуваних (54,2 %) має посередньо виражену здатність передбачення наслідків поведінки

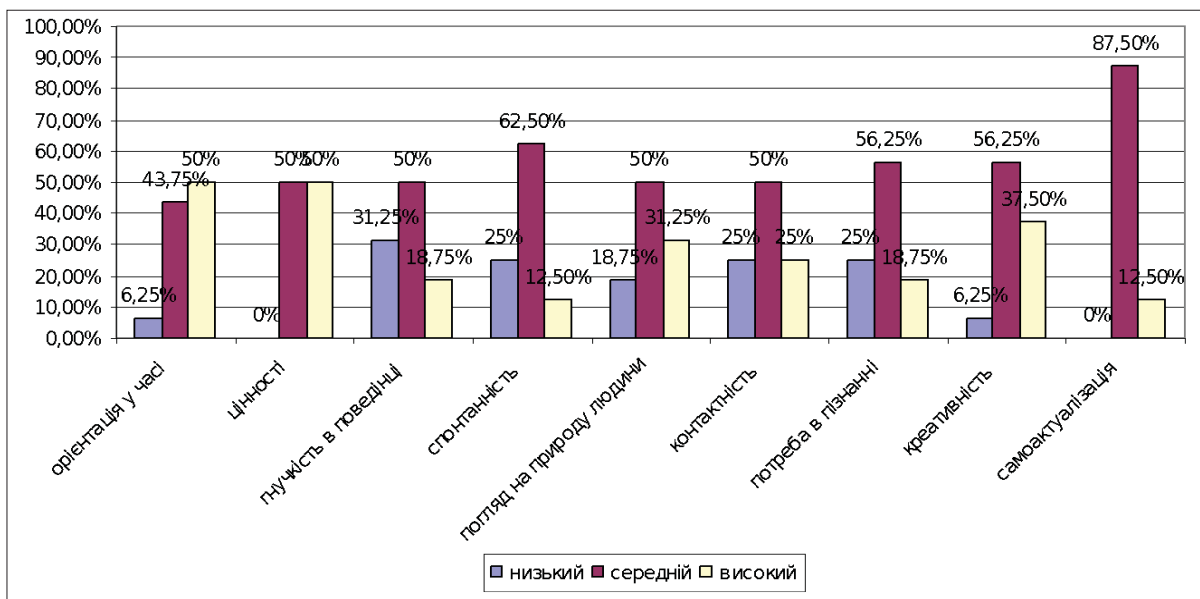

Рис. 1. Показники самоактуалізації досліджуваних

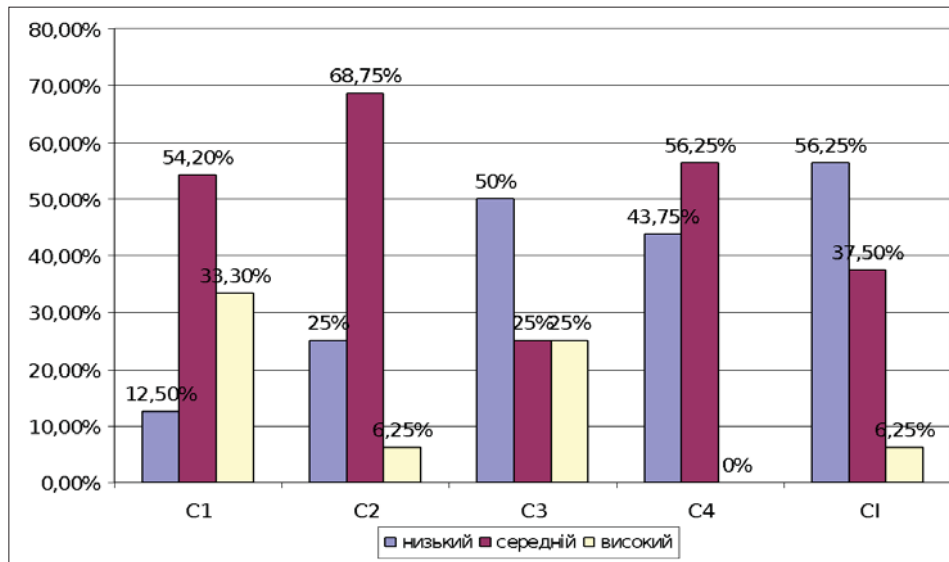

Рис. 2. Особливості соціального інтелекту досліджуваних

людей у відповідній ситуації у майбутньому (показник С1); 68,75 % – здібність до логічного узагальнення, виділення загальних суттєвих ознак у різних невербальних реакціях людини (показник С2); 56,25 % – здатність розуміти логіку розвитку ситуацій взаємодії, значення поведінки людей у цих ситуаціях (показник С4). Досить низькі показники досліджувані мають за шкалами С3 та С4. Зокрема, 50 % респондентів характеризуються низьким рівнем розвитку здібності розуміти зміст значень подібних вербальних реакцій людини залежно від контексту ситуацій, які їх викликали (С3), та 43,75 % – здатності розуміти логіку розвитку ситуацій взаємодії, значення поведінки людей у цих ситуаціях. Високі показники соціального інтелекту досліджуваних виражені значно менше. Так, 33,3 % респондентів характеризуються високим рівнем за показником С1, 25 % – за показником С3, 6,25 % – С2. За показником С4 високий рівень вияву взагалі відсутній. Ця група досліджуваних має виражену здатність передбачення наслідків поведінки людей у відповідній ситуації, здібність до логічного узагальнення, виділення загальних суттєвих ознак у невербальних і вербальних реакціях людини.

На основі отриманих даних нами проаналізовані особливості кореляції різних параметрів самоактуалізації та вираження соціального інтелекту досліджуваних. Визначено, що показник здатності передбачення наслідків поведінки людей у відповідній ситуації в майбутньому (С1) має позитивний зв'язок із показником орієнтації на пізнання ($rs=0,364$, $p\leq 0,05$) і негативний – з показником ціннісних орієнтацій ($rs=-0,374$, $p\leq 0,05$). Показник здібності до логічного

узагальнення, виділення загальних суттєвих ознак у різних невербальних реакціях людини (С2) має позитивний зв'язок із показниками орієнтації на пізнання ($rs=0,420$, $p\leq 0,05$) і негативний – з показниками спонтанності ($rs=-0,475$, $p\leq 0,01$) та самоактуалізації ($rs=-0,321$, $p\leq 0,05$). Здібність розуміти зміст значень подібних вербальних реакцій людини залежно від контексту ситуацій, які їх викликали (С3), має позитивний зв'язок із показником орієнтації в часі ($rs=0,380$, $p\leq 0,05$) і негативний – з показниками ціннісних орієнтацій ($rs=-0,506$, $p\leq 0,01$), спонтанності ($rs=-0,408$, $p\leq 0,01$) та природи людини ($rs=-0,332$, $p\leq 0,05$). Здатність розуміти логіку розвитку ситуацій взаємодії, значення поведінки людей у цих ситуаціях (С4) має позитивний зв'язок із показником орієнтації в часі ($rs=0,348$, $p\leq 0,05$). Інтегральний показник соціального інтелекту має позитивний зв'язок з орієнтацією на пізнання ($rs=0,362$, $p\leq 0,05$), негативний зв'язок – із показниками ціннісних орієнтацій ($rs=-0,313$, $p\leq 0,05$) та спонтанності ($rs=-0,369$, $p\leq 0,05$).

Для уточнення ролі соціального інтелекту в системі ресурсів самоактуалізації особистості проведений факторний аналіз отриманих даних із застосуванням процедури Varimax-обертання з нормалізацією Кайзера. Виявлено 5 факторів, які описують 83,11% загальної дисперсії ознак. До змісту першого фактора – «Спроможність передбачати вербальну поведінку особистості» (25,96% дисперсії, факторна вага – 3,63) – входять показники соціального інтелекту, С1 та С3. До другого фактора – «Креативність як основа розуміння логіки соціальної поведінки в процесі самоактуалізації» (15,23% дисперсії, факторна вага – 2,13) – входять

показники креативності, самоактуалізації, С4. До третього фактора – «Спроможність до гнучкої взаємодії як вияв орієнтації на теперішнє» (15,18% дисперсії, факторна вага – 2,13) – входять показники гнучкості, контактності та орієнтації в часі. До четвертого фактора – «Пізнання та орієнтація на гуманізм як вияв самоактуалізації» (13,95% дисперсії, факторна вага – 1,95) – входять показники орієнтації на пізнання та спрямованості на визнання позитивної природи людини. До п'ятого фактора – «Розуміння невербальної поведінки особистості та цінності самоактуалізації» (12,79% дисперсії, факторна вага – 1,8) – входять показники ціннісних орієнтацій та С2 (ідентифікація невербальних реакцій). Тож роль соціального інтелекту в самоактуалізації особистості найбільш чітко описується другим і п'ятим факторами, натомість решта три фактори відображають або ж особливості соціального інтелекту (перший), або ж специфіку процесу самоактуалізації (третій і четвертий фактори). Тобто кореляційні зв'язки між показником вираження соціального інтелекту та самоактуалізації досліджуваних досить слабкі та поляризовані.

Висновки з проведеного дослідження. Соціальний інтелект є вагомим чинником самоактуалізації особистості, яка соціальна за своєю природою. Найбільш чітко роль соціального інтелекту простежується в самоактуалізації, що розглядається в контексті професійної самореалізації, формування соціальної креативності, вияву лідерських якостей як шляху самореалізації, розгляду самоактуалізації як сукупності компетентностей. До того ж у самоактуалізації йдеться переважно не про соціальний інтелект як такий, а про якості, що складають його зміст, – уміння орієнтуватись у вербальних і невербальних виявах людини, адекватно їх інтерпретувати, передбачати соціальну поведінку тощо.

За результатами емпіричного дослідження виявлене переважання середнього рівня самоактуалізації та зниженого рівня становлення соціального інтелекту серед досліджуваних. Констатована наявність кореляції між показниками соціального інтелекту та прагненням до пізнання й орієнтації в часі як виявів самоактуалізації. Роль соціального інтелекту в самоактуалізації пояснюється рядом факторів, серед яких особливе місце належить факторам «Креативність як основа розуміння логіки соці-

альної поведінки в процесі самоактуалізації» та «Розуміння невербальної поведінки особистості та цінності самоактуалізації». Проте соціальний інтелект є не єдиним чинником, що визначає процес самоактуалізації. Зокрема, перспективою подальших досліджень автора є вивчення ролі емоційного інтелекту та цінностей у процесі самоактуалізації особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бодалев А.А., Рудкевич Л.А. Как становятся великими или выдающимися? М.: Изд-во Института психотерапии, 2003. 287 с.
2. Ильиных А.Е. Социальная креативность личности: психологическая структура. Известия Саратовского университета. Серия «Философия. Психология. Педагогика». 2011. Т. 11. Вып. 3. № 5 (52). С. 74–77.
3. Максименко С.Д., Максименко К.С., Папуча М.В. Психология личности. К.: Видавництво ТОВ «КММ», 2007. 296 с.
4. Маслоу А. Мотивация и личность. СПб.: Питер, 2007. 352 с.
5. Менегетти А. Психология лидера 4-е изд., доп. М.: ННБФ «Онтопсихология», 2004. 256 с.
6. Олпорт Г. Личность в психологии. СПб.: КСП+, Ювента, 1998. 345 с.
7. Роджерс К. Искусство консультирования и терапии. М.: Апрель Пресс, Изд-во Эксмо, 2002. 976 с.
8. Руда Н.Л. Социальный интеллект психолога как чинник професійної діяльності. Науковий вісник МНУ ім. В.О. Сухомлинського. Серія: Психологічні науки. 2012. Т. 2. Вип. 9. С. 202–205.
9. Сараева Н.М., Макарова Н.А. Психолого-педагогические условия формирования социального интеллекта педагогов. Ученые записки ГабГУ. 2013. № 5 (52). С. 127–133.
10. Седих К.В., Лавріненко В.А. Формування метакогнітивної компетентності у практичних психологів системи освіти. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Психологія. Вип. 52. Х.: ХНПУ, 2016. С. 124–133.
11. Селезнева Е.В. Самоактуализация как интегративная личностная компетентность. Мир психологии. 2011. № 1. С. 179–192.
12. Старинська Н.В. Особливості самоактуалізації майбутніх психологів у процесі професійної підготовки. Київ: «Інтерсервіс», 2015. 178 с.
13. Стрілецька І.І. Аналіз провідних теоретико-методологічних підходів вивчення поняття «соціальний інтелект». Проблеми сучасної психології. Вип. 28. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2015. С. 574–585.
14. Толочек В.А., Онищенко О.В., Палей В.И. Интрасубъектные, интрасубъектные и внесубъектные ресурсы профессиональной успешности субъекта: постановка вопроса. Социология и управление персоналом. 2008. № 2. С. 155–161.